

XVII. YÜZYILIN ORTALARINDA BİR BOĞDAN VOYVODASI: VASİLE LUPU (1634-1653)

Yusuf HEPER*

Öz: Boğdan'ı yaklaşık yarım asır yönetmiş olan “*Movileşti*” hanedanlığının ardından iktidara gelen Vasile Lupu, XVII. yüzyılda en uzun süre görev yapmış bir voyvodadır. Osmanlı sadrazamı Tabaniyassı Mehmed Paşa'nın önerileriyle voyvodalığa gelmiş ve çevresinde bulunan Osmanlı-Lehistan ve Kırım Tatarlarına karşı başarılı bir denge siyaseti gütmüştür. Ancak kısa bir süre sonra Eflak voyvodalığını da ele geçirmeyi hedeflemiş ve Eflak Voyvodası Matei Basarab ile ikili mücadelelere girişmiştir. Vasile Lupu'nun Eflak'a yönelik ilk ciddi girişimi 1639 yılına Eflak bölgesinde bulunan Nenişori civarında gerçekleşmiş ve bu mücadeleden mağlup olarak ayrılmıştır. Erdel Prensi Gheorghe Rákóczy'in aracı olmasıyla birlikte iki taraf arasında bir müddet barış havası esmiştir. Eflak üzerine bir sefer yapacağı zaman Boğdan'da kendisine karşı Gheorghe Ştefan önderliğinde bir muhalif grup çıkmış ve bunlara karşı savaşı göze alamayarak Hotin'e kaçmıştır. Daha sonra Kazak Hatman Timuş Hmelnički ile birlikte Boğdan'a gelerek bu isyancı grupları dağıtmıştır. G. Ştefan'ın Eflak'a sığınmasını fırsat bilerek 1653 yılında Eflak'a yeniden savaş ilan etmiş ve bu sefer Finta yakınlarında yapılan bu mücadeleyi kaybederek Boğdan'da kendi sonunu hazırlamıştır. Bu makalede, Vasile Lupu'nun yönetim ve siyaset stratejileri, Osmanlı-Rumen kaynaklarına dayalı olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkan, Eflak, Erdel, Matei Basarab, Gheorghe Rákóczy.

A MOLDAVIAN VOIVOD IN MIDDLE OF THE XVIITH CENTURY: VASILE LUPU (1634-1653)

Abstract: Vasile Lupu came to power after “*Movileşti*” dynasty which had served almost half a century in the history of Moldavia and he was the longest ruling voivode in the XVIIth century. Since he came to throne with the suggestion of the Ottoman gran vizier Tabaniyassı Mehmed Pasha and he succesfully followed a balance

* Dr., e-posta: yusufheper64@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6044-0126.

policy against surrounding people such as Ottoman-Polish and Crimean Tatars. However he aimed to seize the Wallachian voivodship and he engaged in bilateral struggles with the Wallachian voivode Matei Basarab. The first serious attempt occurred in Nenişori Wallachian region in 1639 and he was defeated in this struggle. With the mediation of Transylvanian Prince Gheorghe Rákóczy, peace was established between two sides just for a while. While attempting to take the field of Moldavia, an opposition group led by Gheorghe Ştefan emerged against him in Moldavia, without taking a risk for war and he ran away to Hotin. Later he came to Moldavia with the Cossack Hetman Timuş Hmelniţki and he scattered these rebel groups. Taking advantage of G. Ştefan's refuge in Wallachia, he declared war on Wallachia and he prepared his own end by losing the war near Finta. The purpose of this article is to evaluate Vasile Lupu's administrative and political strategies based on Ottoman-Romanian sources.

Key Words: Balkan, Wallachia, Transilvania, Matei Basarab, Gheorghe Rákóczy.

Giriş

XVI. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve Osmanlı-Habsburg güçleri arasında meydana gelen “*Uzun Savaşlar*” veyahut “*Onbeş Yıl*” savaşları adı verilen yıpratıcı mücadelelerin 1606 yılında yapılan Zitvatorok antlaşmasıyla sona ermesi, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın politik yapısını yeniden şekillendiren büyük bir tarihi hadisedir.¹ 1606 Zitvatorok barışından sonra Rumen prenslikleri, stratejik pozisyonları gereği kendisini çevreleyen Lehistan, Habsburg ve Osmanlı gibi büyük güçlerin ortak yönetim anlayışını kabul etmek durumunda kaldı. Bu durumda Boğdan prensliği, voyvodalık seçimlerinde Lehistan ve Osmanlıların ortak yönetim anlayışını devam ettirdi. Boğdan tahtına getirilen Ieremia Movilă, Osmanlı-Lehistan dostluğuna hizmet ederek iki tarafın da güvenini kazandı.² 1606 yılında Ieremia'nın beklenmedik şekilde ölümü, Boğdan idaresinde otorite boşluğunu ortaya çıkardığı gibi boyarların ki gruba bölünmesine yok açtı. Çünkü Ieremia'nın Lehistan'ın büyük merhametiyle gelmesi, Osmanlı taraftarı/Turcofil boyarları rahatsız ettiği için Ieremia'nın oğlu Constantin'in Boğdan voyvodalığına geçmesine pek sıcak bakılmıyordu. Lehistan'daki iç problemler ve Moskova Knezliği ile sürtüşmelerin yaşanması bu koşulların

¹ Tahsin Gemil, *Ţările Române în Contextul Politic Internaţional (1621-1672)*, Editura Academiei R.P.S., Bucureşti 1979, s. 35.

² Veniamin Ciobanu, *Politică şi Diplomatie în Secolul Al XVII-lea, Ţările Române În Raporturile Polono-Ottomano-Habsburgice (1601-1634)*, Editura Academiei Române, Bucureşti 1994, s. 75.

ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Boğdan voyvodalığına Simion'un oğlu Mihăilaş getirilmiştir. Boğdan boyarlarının Constantin'i reddedip, Mihăilaş'ın gelmesi için Osmanlılardan yardım çağrılarını yapmaları, Boğdan'ın iç politikasında eksen değişikliğine gidildiği anlamını taşımaktaydı.³ Constantin'in iktidar hırsı yüzünden Mihăilaş'ın voyvodalığı ancak birkaç ay sürmüş ve Constantin Lehistan'da bulunan akrabalarının yardımı sayesinde Kasım 1607'de "*Mălăești*" yakınlarında yaptığı savaşı kazanarak Mihăilaş'ı Boğdan'dan çıkarmıştı. Bu durumda Osmanlı Devleti, belirli şartlar karşılığında Constantin'in voyvodalığını onaylamak durumunda kaldı. Boğdan'da büyük bir beklenti içinde voyvodalığa getirilen Constantin, babasının yönetiminde gösterdiği özveriye ve başarıyı sağlayamayınca halk nezdinde bir hayal kırıklığı olmuştur. Bir müddet sonra merkezi Osmanlı yönetimi tarafından sadakatten ayrıldığı gerekçesiyle yerini II. Ştefan Tomşa'ya bırakmak durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Boğdan'da güvendiği bir isim olan II. Tomşa ilk iş olarak yönetimde Leh yanlısı kimseleri alarak görevine başlamıştır. Özellikle Movilă ailesine karşı güttüğü sert ve kanlı tutum, Leh tarafının tepkisini çektiğinden Boğdan'da istenmeyen biri haline gelmiştir. Lehistan ile iyi komşuluk ilişkisi yürütemeyen II. Tomşa, Lehistan'ın yardım sağladığı Movelă ailesinden Alexandru ile "*Tătaren/Tăușeni*" civarında yaptığı savaşı kaybederek ülkeyi terk etmiştir. Alexandru'nun sadece Lehistan'ın desteğiyle voyvodalığa gelmesi, tek taraflı bir görünüm arz ettiğinden onun uzun süre iktidarda kalması düşünülemezdi. Nitekim onun voyvodalığını resmi olarak onaylamayan Osmanlı Devleti, Varşova'ya gönderdiği elçilerle durumu protesto etmiştir. Diplomatik yollarla arzu edilen sonuca ulaşılamayınca Osmanlı Devleti, 1616 yılında İskender Paşa'yı Boğdan'a göndererek Radu Mihnea'yı buranın yeni hâkimi ilan etmiştir.⁴

Radu Mihnea, Braha'da yaptığı antlaşma⁵ sayesinde kendisini Lehistan'a kabul ettirmesi pek de zor olmadı. Onun ilk voyvodalık dönemi Tatar-Kazak akınlarını durdurmasıyla sona erse de, ikinci seferde Boğdan'daki iktidarı

³ Ciobanu, *Politică și Diplomatie*, s. 76.

⁴ Yusuf Heper, *Osmanlı Devleti ve Eflak-Boğdan İlişkileri (1574-1634)*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Uşak 2020, s. 258-271.

⁵ 12 Eylül 1616 tarihinde Braha'da yapılan antlaşma, Leh-Boğdan sınırlarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan Radu Mihnea kendinden önceki Boğdan voyvodaları gibi Leh kralı ile iyi geçinecek ve onun sözlerini dinleyecekti. Bunun yanı sıra Radu Mihnea, tahtta kaldığı müddetçe Leh-Osmanlı barışına hizmet edecek, Tatarların Boğdan üzerinden Lehistan'a geçmesine mani olacak ve ülkede kendisine güven duyulması adına Tomşa döneminden Boğdan'da kalan yağmacı ve eşkıya taifesini ülkeden uzaklaştıracaktı. Bk. Valentin Constantinov, *Țara Românească și Țara Moldovei în Timpul Domniilor Lui Radu Mihnea*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași 2007, s. 322-323.

13/23 Ocak 1626 tarihine dek ele aldı. Radu'nun ölümünden Vasile Lupu'nun iktidarına geçen süre zarfında Alexandru Coconul (1629-1630) ve Alexandru İliaş dönemleri (1631-1633) hariç olmak üzere Boğdan idaresinde yeniden Movilă ailesinden olan temsilciler görev yaptı.⁶ Lehistan'a yakınlığı ile bilinen Movilă ailesinin Boğdan'daki varlığı, Lehistan'ın buraya yönelik plan ve müdahalelerini kolaylaştıran bir unsur olmuş, ancak Osmanlı makamlarının Vasile'ye görev vermesi Boğdan'daki dengeleri yeniden değiştirmiştir. Bu şartlar muvacehesinde seçilen Vasile Lupu'nun iktidarda kaldığı dönem, Osmanlı-Rumen kaynaklarında yer alan bilgiler çerçevesinde anlatılacaktır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde Mühimme katalogunda Boğdan'ın politikalarına dair bilgi yer almazken, Topkapı Sarayı Arşivi'nde bu döneme ışık tutacak birtakım belgelerin Rumen kaynaklarıyla mukayeseli değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu yönüyle Vasile'in Boğdan voyvodalığına geldiği yıldan itibaren yürüttüğü dış politikalar, Eflak voyvodası ile giriştiği mücadeleler ve muhalif bir boyar grubu tarafından kendisine yönelik başlatılan hareketler sırasıyla değerlendirilecektir.

1. Vasile Lupu'nun Boğdan Voyvodalığına Gelişi (1634)

XVII. yüzyıl başlarından itibaren Boğdan üzerindeki süregelen Leh-Osmanlı rekabeti, Movilă ailesinden olan Moise Voyvoda'nın geleceği üzerinde negatif bir etki bırakmıştı. Şöyle ki, 1633 sonbaharında Abaza Paşa'nın Lehistan hatlarına doğru ilerlediği esnada Moise'nin Lehistan'ın Kamenita taraflarından büyük bir Kazak desteği alacağı yönünde Abaza Paşa'yı yanlış bilgilendirmesi, Osmanlı ordusunun Lehistan'dan geri çekilmesine sebep olduğu gibi Moise'nin de sonu olmuştu.⁷ Öte yandan Boğdan'da görev yapan Rum yöneticilerin Vasile Coci önderliğinde başlattığı hareketler, Boğdan'ı bir süre huzursuz etmişti. Bu gelişmeleri dikkatle takip eden Osmanlı yönetimi, aldığı bir karar sonrasında 26 Nisan/6 Mayıs 1634 tarihinde Büyük Vornik⁸ Vasile Coci'yi ⁹ “*Vasile Voyvoda*” unvanıyla

⁶Constantin Rezachevici, “Politica Internă și Externă a Țărilor Române în Primele Trei Decenii ale Secolului al XVII-lea”, *Revista de Istorie*, Tom. 38, Nr. 1, București Ianuarie 1985, s. 22-26.

⁷E. Baidaus, “Moise Movilă”, *Domnii Țării Moldovei*, CIVITAS, Chișinău 2005, s. 175.

⁸Büyük Vornik, birinci sınıf boyardır. Yerleşmiş kanun ve gelenekleri bilen Büyük Vornik, mahkeme başkanlığının en yüksek dereceli yargıçtır. Ayrıntı için bk. Feyzullah Uyanık, *Tuna'nın Kuzeyine Yönelik Osmanlı Siyaseti ve Eflak-Boğdan Özerkliğinin Restorasyonu (1774-1834)*, TTK Yay., Ankara 2021, s. 79.

⁹Boğdan'ın yeni hâkimi Vasile Lupu'nun kökeni hakkında Rumen kaynaklarda farklı temaslara olsa da, Dimitri Cantemir onun aslen Arnavut ya da Rum kökenli olabileceğini ve “*Lupu/Kurt*” isminin kendisine voyvodalık tevcih edildikten sonra verildiğini ifade ederek,

Boğdan voyvodalığına getirmiştir.¹⁰ Kaynakların bildirdiğine göre; Boğdan'ın yeni voyvodası çok iyi Rumca biliyor ve Rumence'yi Rum aksanıyla konuşuyordu. Bu bakımdan üzerindeki Grek-Bizans kıyafeti imparatoryal bir fikri temsil etmekle birlikte, voyvoda kendisini Bizans'ın varisi ve Osmanlı imparatorluğundaki tüm Ortodoks Hıristiyanların koruyucusu olarak görüyordu.¹¹

Tabanıyassı Mehmed Paşa'nın¹² önerileri ve himayesiyle yönetime gelen Vasile Voyvoda'nın ilk işi, Boğdan'ın dış politikasını yeniden şekillendirmek oldu. Bu bakımdan Osmanlı dış politikasına sadık kalacağı gibi, komşusu olan Lehistan ile iyi komşuluk ilişkileri geliştirecek ve hiçbir şekilde onlara tâbi olmayacaktı. Öte yandan Boğdan'a komşu olan Eflak, Erdel ve Kırım Hanlarıyla iyi geçinecek ve Avrupa'da gelişme gösteren Otuz Yıl Savaşlarında tarafsız bir politika gütmeye devam edecekti. Yukarıda temas edildiği gibi bir politika belirleyen Vasile Lupu, Osmanlı Devleti'nin güvenini kazanmak için 70.000-75.000 florin arasında değişen haracını hemen göndermiştir.¹³

Vasile Lupu, Boğdan dış politikasını bir denge üzerine inşa ederken, iç politikada da aynı yolu izlemeye devam etmiştir. İlk olarak Boğdan'daki nüfuzunu tehlikeye düşürme potansiyeli taşıyan başta Miron Barnovski olmak üzere Boğdan'da bulunan Movileşti aile bireylerini uyarmıştır. Bu baskıdan dolayı birçok isim Lehistan'a kaçmak durumunda kalırken, kaçmayı başaramayanlar yakalanıp tutuklanmıştır. Ancak yakalanan boyarların hiçbirisi ölümle cezalandırılmamış, sadece Boğdan kanunlarını bozan iki küçük boyarın yerleşmiş geleneklere göre burun, kulak gibi uzuvları kesilmiştir.¹⁴ Böylelikle Vasile hiç değilse kendinden önceki Boğdan voyvodaları gibi kan dökme yanlısı olmadığı izlenimi vermiş ve

onun Boğdan kökenli olmadığına dair bilgi verir. Bk. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera, Chişinău 2001, s. 71.

¹⁰ Constantin Rezachevici, "Viaţa Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea. Epoca Lui Matei Basarab, Vasile Lupu şi a Rakoczeştilor", *Istoria Românilor*, Vol. V, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, s. 136-137.

¹¹ Rezachevici, "Viaţa Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea", s. 138.

¹² Aslen Arnavut kökenli olan Mehmed Paşa, 1632-1637 tarihleri arasında sadrazamlık görevini yürütmüştür. Bk. Abdulkadir Özcan, "Mehmed Paşa, Tabanıyassı", *DİA*, TDV yay., c. Ek II, Ankara 2019, s. 229-230.

¹³ Constantin Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, Editura Academiei Române, Bucureşti 1991, Calea Victoriei, s. 126-127.

¹⁴ Eski Bizans geleneği olan bu yöntem, XVI. ve XVII. yüzyılda Eflak-Boğdan'da kullanılmıştır. Buna göre, uzuvları kesilen kişi, voyvodalık mücadelesi boyunca tekrar hak iddia edemiyordu. Bk. Uyanık, *a.g.e.*, s. 53.

adaleti sağlamaya çalışmıştır. İşte bu yüzden Boğdan otoriterlerinden tam not almıştır.¹⁵ Boğdan tarihçisi Miron Costin, Vasile'in voyvodalığı zamanında bölgenin huzur, refah ve barış bulduğunu ve bu istikrarın onun voyvodalığı süresinde 19 yıl devam ettiğine dikkat çekmiştir.¹⁶ Özellikle Ieremia Movilă'nın (1606) ölümünden sonra veraset kavgaları yüzünden Boğdan'da huzurun, barışın ve istikrarın kaybolduğu göz önüne alındığında kendisinin takdir toplaması, bölgedeki gelişmelerin olağan seyrine uygundur.

2. Vasile Lupu Döneminde Boğdan'ın Dış Politikası

Vasile Lupu, voyvodalığının ilk yıllarında Eflak Voyvodası Matei Basarab ve Erdel Prensi I. Gheorghe Rákóczy ile iyi ilişkiler geliştirme çabasında oldu. Prens Rákóczy'nin Vistiyeri olan Sima'nın raporuna göre; Vasile Lupu henüz İstanbul'da iken, voyvodalığını burada tasdik ettirdikten sonra, Osmanlı temsilcisi Çelebi'nin yanı sıra Eflak soyluları olan Coste, Hrizea ve Sima ile Nedelcu önünde dostluğa sadık kalacağına dair yemin etmiş ve akabinde Boğdan'a giderek görevine başlamıştı. Özellikle yeni Boğdan voyvodası olan Vasile'in Erdel ile iyi ilişkiler geliştirme çabası, Erdel Prensi I. Gh. Rákóczy'yi haliyle memnun etmiş ve Marcu adında bir elçisini Boğdan'a göndererek, Vasile'in voyvodalığı hakkında iyi temennilerde bulunmuştur. Buna karşılık olarak Boğdan'dan Erdel'e giden elçi, I. Gh. Rákóczy'ye hediyeler götürerek bunu karşılıksız bırakmamıştır.¹⁷

354

Eflak Voyvodası Matei Basarab, Boğdan ile iyi ilişkiler geliştirmeye açık olduğuna yönelik iyi niyetini daha 1633 yılında Boğdan'da Miron Barnovski voyvodalık görevindeyken ortaya koymuş ancak Barnovski'nin erken ölümü buna mani olmuştu. Moise'nin voyvodalığı döneminde, Eflak-Boğdan'ın Abaza Mehmed Paşa ile birlikte Lehistan'a karşı yürüttüğü seferde barışa yönelik katkı sağlamaları, iki tarafı yakınlaştıran bir etmen olmuştu. Hatta Moise, Matei'den bahsederken ondan "*kardeşimiz*" diye söz etmesi, iki tarafın uzlaşma sağladığına işaret etmesi bakımından dikkate değerdir. Eflak ve Boğdan arasında gelişen bu olumu yöndeki ilişkilere ek olarak Matei Basarab Moise'ye "*eskiden olduğu gibi devam eden Türk-Leh dostluğunun güçlenmesine*" katkıda bulunmayı teklif etmesi ve Hatman S. Koniecpolski sayesinde bunun başarıya ulaşması her iki beylik arasında olumlu bir hava yaratmıştı. Sözünü ettiğimiz dönemde olumlu yönde gelişen Eflak-Boğdan

¹⁵ Rezachevici, "*Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea*", s. 140.

¹⁶ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron Vodă Încoace*, (Ediție Critică de P. Panaitescu), Fundația Regală Pentru Literatură și Artă, București 1944, s. 93.

¹⁷ Victor Motogna, "Epoca Lui Matei Basarab și Vasile Lupu", *Cercetări Istorice*, Anul XIII-XVI, Nr. 1-2, Iași 1940, s. 472.

ilişkileri, Vasile'in voyvodalığa gelişiyle birlikte istenilen seviyeye ulaşmamıştır.¹⁸

İlişkilerin arzu edilen noktaya taşınmasında, Erdel prensi ve Eflak voyvodasının Alba Iulia'da 16 Mart 1635 tarihinde imzaladıkları anlaşmaya Boğdan'ı dahil etmemeleri önemli bir etken olmuştur. Üstelik Erdel-Eflak tarafı, Boğdan idaresinde hak iddia eden Neagoe Basarab ile Ion Movilă'ya destek vermişlerdir. İşte bu yüzden Vasile Lupu, kendi iktidarını korumak için rakip gördüğü Matei Basarab'ı Eflak'tan uzaklaştırma çabası içerisine girmiştir. Bu amaçla 1635 yılı baharında paralı askerlerden hazırladığı orduyu Eflak'a gönderme kararı almıştır.¹⁹ Boğdan voyvodasının niyeti hakkında bilgi veren Eflak tarihçisi Radu Popescu, Vasile Lupu'nun voyvoda olmasından bir süre sonra hazırladığı orduyu Buzău'ya gönderdiğini ve bunu haber alan Matei'nin Erdel'den gelen yardımlarla birlikte Boğdanlıları püskürttüğünü yazar.²⁰ Vasile Lupu'nun Eflak voyvodasına yönelik gerçekleştirdiği bu küçük çaplı askeri harekât hiçbir fayda sağlamasa bile, onun Matei Basarab hakkında kötü niyet beslediğini açığa çıkarmıştır

Eflak-Boğdan krizinin yaşandığı sıralarda Lehistan yönetimine yakınlığı ile bilinen Moveleştiler ailesine mensup Moise Movilă'nın yeniden voyvodalığa getirilmesi fikri, Osmanlı-Lehistan ilişkilerindeki diplomatik hattı germiştir. Çünkü 1634 yılında Boğdan voyvodalığına Moveleşti ailesinden birinin değil, Vasile Lupu'nun getirilmesi Osmanlı tarafının Lehistan'a karşı bir siyasi zaferi olarak görülmüştü. Bu vaziyeti kabullenmek istemeyen Leh yönetimi, 1635 yılında Vasile'yi görevden alıp yerine Movilă ailesinden birisini getirme girişiminde bulunmuştur. Lehistan'ın Boğdan idaresine yönelik müdahalesine cevap vermekte gecikmeyen Osmanlı Devleti, kendisine boyun eğmek istemeyen Matei Basarab ve I. Gheorghe Rákóczy'e karşı Vasile Lupu'yu bir denge unsuru olarak görevde tutmuş ve böylelikle Boğdan'daki çıkarlarını güvence altına almayı sürdürmüşlerdir. Osmanlıların desteğini ve güvenini kazanan Vasile Lupu ise, bir yandan Boğdan'ı büyük güçler arasındaki dengede tutmak adına 1635 yılında gelişen Eflak-Erdel ittifakının desteğini almayı ümit ederken, öte yandan Lehistan'ın Boğdan'a olan müdahalelerine karşı durmuştur.²¹ Boğdan'ın geleneksel politikası

¹⁸ Rezachevici, "Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea", s. 121.

¹⁹ Constantin Șerban, "Relațiile Politice Dintre Țările Române La Mijlocul Secolului Al XVII-lea", *Revista de Istorie*, Tom 31, Nr. 11, București Noiembrie 1978, s. 1942; C. Șerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 127-128.

²⁰ N. Simache ve Tr. Cristescu, *Viața și Opera Lui Radu Popescu*, *Cronicile Românești*, Vol. IV, 1943, s. 131-132.

²¹ Gemil, *a.g.e.*, s. 90-91.

gereği Lehistan ile ilişkilerin iyi tutulması oldukça önemliydi. Movileşti ailesi döneminde oldukça iyi seviyede ilerleyen Boğdan-Lehistan ilişkileri, Vasile'in göreve geldiği dönemde eski halinden oldukça uzak bir görünüm elde etmişti. Özellikle Leh elçisinin İstanbul'a giderken Boğdan üzerinden geçtiği esnada Vasile tarafından getirilen hediyeleri kabul etmemesi bunun bir göstergesiydi. Lehistan tarafından gelen haberlere bakılırsa Vasile Voyvoda, Lehistan'a özellikle de Hatman Koniecpolski'ye karşı düşmanca tutum sergilediğinden onun voyvodalığına destek verilmemekteydi.²² Bu amaçla Nisan 1636'da İstanbul'a giden Leh elçi Jerzy Kruszyński, padişahın huzuruna vardığında, Vasile Lupu'nun Boğdan'dan, Cantemir'in de Bucak bölgesinden çıkarılmasını talep edecek, aksi halde Leh kralının ordusuyla harekete geçeceği konusunda İstanbul'a göz dağı verecekti. Nitekim Lehistan'ın bu hareketleri hiçbir etki uyandırmadığı gibi, Cantemir ve Vasile Lupu'nun Leh sınırlarına karşı daha temkinli olmalarına yol açtı.²³ Boğdan idaresi üzerinde Movileştiler tehlikesinin sürdüğü bir dönemde, Vasile Lupu'nun Erdel ve Kırım'da ortaya çıkan siyasal krizlerde etkin bir rol oynaması İstanbul'daki prestijini artıran bir etken olmuştur. İlk olarak Erdel Prensi I. Gh. Rákóczy'nin yönetiminden memnun olmayan Osmanlılar, onu görevden alıp yerine Ştefan Bethlen'i getirmeyi planladılar. Bu planı gerçekleştirmek için Kenan Paşa ordusuyla Târgovişte taraflarından Erdel'e doğru yürürken, Ştefan Bethlen de Budin'de bulunan Nasuh Paşa ile anlaşmış ve Erdel'i savaşız bir şekilde ele geçirmeyi düşünmekteydi. Bu durumda Eflak-Boğdan voyvodaları, Osmanlı politikasını Erdel'de tatbik etmekle görevlendirildiler.²⁴ Osmanlı çağdaş müelliflerinden Kâtip Çelebi'nin yazdığına göre, Budin Beylerbeyi Nasuh Paşa Göle taraflarından asker tayin edip, Temeşvar Beylerbeyi Bekir Paşa önderliğinde Erdel'e gönderdi. Szalonta/Salonta²⁵ yakınlarında yapılan bu mücadele I. Gheorghe Rákóczy'nin galibiyetiyle sonuçlandı.²⁶ Erdel prensliği üzerindeki bu başarısız girişimin ardından I. Gheorghe Rákóczy'nin Nasuh Paşa'ya verdiği

²² *Călători Străini Despre Țările Române*, (volum îngrijit de Maria Holban și colab.), Vol. V, Editura Științifică, București, 1973, s. 115.

²³ Gemil, *a.g.e.*, s. 91.

²⁴ A. Veress, *Documente Privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești: Acte și Scrisori*, Cartea Românească, București, 1937, Vol: IX (1614-1636), s. 371; Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 130.

²⁵ Bugünkü Transilvanya'nın kuzeyinde bulunan Salonta, Oradea-Timişoara üzerinde yer alan yerleşim yeridir.

²⁶ Kâtip Çelebi, *Fezleke (1000-1065/1591-1655)*, C. II, (Haz. Zeynep Aycibin), Çamlıca, İstanbul 2016, s. 782. Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları*, II, İsam Yay., Üçüncü Basım, İstanbul 2018, s. 297.

bir temessükte, Erdel prensliğinin Habsburg ve Lehistan ile anlaşma yapmaması karşılığında, onun hayatı boyunca görevde kalmasını ve G. Bethlen'in iadesine dair sultandan garanti aldı. Şüphesiz bu anlaşma I. Gh. Rákóczy'in geleceği için bir garanti taşımakla birlikte Erdel-Eflak ittifakının bir zaferiydi.²⁷ Szalonta mağlubiyetinin (1636) ardından Osmanlı idarecilerinin I. Gheorghe Rákóczy ve Matei Basarab'ın işbirliğine dair şüphelerinin artması en çok Vasile'in işine yaramıştır. Böylece Boğdan voyvodalığı, Osmanlıların bölge üzerindeki hâkimiyeti için güven duyduğu bir yer oldu. Öte yandan XVII. asrın ilk yarısından bu yana Bucak bölgesinde güçlenen Cantemir Mirza ile İneyet Giray'ın Kırım'da yaptığı mücadeleler Osmanlı Devleti'nin müdahalesini gerektirmişti. Kırım'da görülen bu mücadele döneminde Eflak-Boğdan voyvodaları Osmanlı politikalarına tâbi olmakla ve Cantemir'e yardım etmekle görevliydi. Hatta bu hususta Boğdan Voyvodasına verilen bir hükümde, yarar tüfekli askerler hazırlamasını ve Kırım'a casuslar göndererek burada olup biteni merkeze bildirmesinden bahsedilmekteydi. Bu durum İstanbul'un Vasile Lupu'ya güven duymasından ileri gelmekteydi.²⁸ Nitekim İneyet Giray Kırım'da başlattığı mücadeleler esnasında Osmanlı Devleti'ne tâbi olan Kefe'yi ele geçirmesi ve buradaki kadıyı öldürmesi ilişkileri iyice çıkmaza sokmuştur. Bu durumda İneyet Giray'ın Bahadır Giray'la yer değiştirmesi icap etmiş, ardından İneyet Bey İstanbul'a çağırılmıştır. Cantemir ve İneyet Giray'ın İstanbul'a gelmesinin ardından sultan IV. Murad Kırım'da karışıklığa sebep olan bu iki kişiyi idam ettirerek olayları sonlandırmıştır.²⁹ Nogay Tatarlarının Bucak bölgesinden çıkarılması Vasile Lupu için bir kazanç oldu. Böylece Boğdan voyvodalığı bölgedeki konumunu daha güçlü hale getirdi.³⁰

3. Vasile Lupu'nun Eflak Voyvodalığı Üzerindeki Emelleri ve Matei Basarab ile Başlayan Mücadeleler

Matei Basarab, 1632 yılında Leon Tomşa'yı alt ederek Eflak voyvodalığına gelmişti. Matei'nin Eflak yönetimine gelmesi, Erdel Prensi I. Gh. Rákóczy'in askeri ve diplomatik çabaları sayesinde olmuştur. Şöyle ki; Prens I. Gh. Rákóczy bir yandan Eflak'ta Matei'ye iktidar mücadelesi esnasında askeri destek sağlarken, diğer yandan İstanbul'a kendisinin Eflak'ta çok sevildiğinden bahisle voyvoda olmasını önermiş ve nihayetinde

²⁷ Gemil, *a.g.e.*, s. 93.

²⁸ Gemil, *a.g.e.*, s. 97-98.

²⁹ Alper Başer, *Bucak Tatarları (1550-1700)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2010, s. 116-125.

³⁰ Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 132.

Eflak idaresine getirilmişti. Bu yüzden Erdel-Eflak arasında görülen işbirliği bundan sonraki süreçte de devam etti.³¹ Matei Basarab döneminde gelişen Erdel-Eflak ittifakıyla ilgili olarak Erdel tarihçisi Georg Kraus, Matei Basarab'ın çok onurlu bir komşu olmasından başka tıpkı babası döneminde olduğu gibi Erdel Prensi II. Gheorghe Rákóczy³²'e de sadık olduğunu ve iki taraf arasında kurulan ittifakın Matei'nin ölümüne kadar devam ettiğine temas etmiştir.³³ Vasile Lupu'nun Erdel-Eflak ittifakına müdahalesi, üç Rumen prensliğindeki siyasi istikrarı karmaşık bir hale getirdi. Osmanlı Devleti gibi bir güçten himaye ve destek görmesi, onu Erdel prensliği ile Eflak-Boğdan voyvodalığını kendi hanedanlığı altında birleştirme hayaline sürükledi. Matei'nin Erdel ile olan bağlantılarını bildiği için onun Eflak'tan kolayca bertaraf edilebileceğini düşünmekteydi. Nitekim bu düşüncesinde yanılmadı ve kısa süre sonra Matei Basarab sultanın gözünde "*şüpheli hatta isyankâr*" bir duruma geldi.³⁴ Bir müddet sonra (1639 yılı baharında) Matei Basarab'ın Hıristiyan âlemiyle ittifakı sebebiyle azledildiği haberinin ardından, oğlu Ioan'ın Eflak voyvodalığına getirmek için harekete geçti. Eflak'taki planını uygulamak adına Silistre Beyi'nden yardım istedi. Silistre Beyi'nin sultanın bu işte onayı olmadığını öne sürerek bu teklifi reddetmesi, yine de onu bu işten vazgeçirmedi.³⁵

Osmanlı Sultanı IV. Murad'ın resmi onayı olmaksızın sırf voyvodalık sevdası yüzünden Eflak voyvodasını bertaraf etmek için harekete geçen Vasile Lupu, 3 Aralık 1639 tarihinde hazırladığı bir orduyu Eflak'a göndererek bu saldırıyı başlatan taraf olmuştu.³⁶ Osmanlı tarihçisi Naima'ya göre, iki taraf arasındaki savaşın arka planında Tabaniyassı Mehmed Paşa'nın Özi valisiyken (1637), Eflak voyvodalığını Vasile'in oğluna verme

³¹ Rezachevici, "*Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea*", s. 106-108.

³² Erdel prensliğinde 1630 ve 1648 yılları arasında görev yapmış olan I. Gh. Rákóczy'nin ölümü üzerine yerine oğlu II. Gh. Rákóczy geçmiştir. Bk. Susana Andea, "Evoluții Politice în Secolul al XVII-lea, de la Ștefan Boskai la Mihai Apafi", *Istoria Transilvaniei*, Ediția III, Academia Română Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 2016, s. 133.

³³ Gheorghe Cantacuzino, Mihai Maxim vd., *Istoria Militară A Poporului Român, Epoca De Glorie A Oastei Celei Mari. A Doua Jumătate A Secolului Al XIV-lea-Prima Jumătate A Secolului Al XVI-lea*, Editura Militară, București 1987, Vol: III, s. 256.

³⁴ Alexandru Ligor, "Din Legătura Moldovei Cu Celelalte Țării Române În Vremea Domniei Lui Vasile Lupu", *Revista de Istorie*, Tom 31, Nr. 3, Martie 1978, s. 435; Șerban, "*Relațiile Politice Dintre Țările Române*", s. 1943-1944.

³⁵ Motogna, *a.g.m.*, s. 494.

³⁶ Constantin Giurescu, "Uciderea Vizirului Mohammed Tabani Buiuc, Sprijintorul Lui Vasile Lupu (o scrisoare inedită)", *Revista Istorică*, Anul XII, N-le 4-6, Valeni de Munte 1926, s. 98-99.

sevdasına düşmesi yatmaktaydı.³⁷ Nitekim bu ayrıntıya Rumen kaynaklar da temas etmekle birlikte, Rumen tarihçi Xenopol; Tabanıyassı Mehmed Paşa'nın, Tatarlar üzerine sefer için Tuna'ya vakit, kendisine katılmakla görevli olan Eflak Voyvodası Matei'nin isteksiz tutumunun Vasile'yi harekete geçirdiğini ve Boğdan Voyvodası Vasile'in Mehmed Paşa'ya hediyeler vererek onu kendi yanına çekmesinden bahisle Eflak voyvodalığını oğlu için istediğini ifade etmektedir.³⁸ Bu bakımdan Tabanıyassı Mehmed Paşa, Sadaret kaymakamlığı esnasında (1639) bu niyetini gerçekleştirmek için Mirahur Siyavuş Ağa'yı Vasile'in oğlu Ioan'ı Eflak voyvodalığına getirmek için görevlendirdi. Eflak-Boğdan arasında çıkan arbededen padişah memnun olmadığı gibi, Eflak'a yapılan bu müdahale kendisinin de sonu olmuştur.³⁹ Dönemin çağdaş kaynakları Eflak-Boğdan savaşını bu şekilde anlatırken, İstanbul'a şikâyet için ulaşan bir arzda bu mücadelenin ayrıntılarını verilmiştir. Eflak boyar ve ruhbanları, voyvodalık sevdasında olan Vasile Lupu'nun Eflak'a olan düşmanlığını ve açgözlülük sebebiyle vuku bulan hareketlerini daha önce İstanbul'a bildirildiğinden hareketle Vasile Lupu'nun eskiden olduğu gibi sözünde durmadığı anlatılmıştır. Eflak'a yönelik planlarını gerçekleştirmek için asker toplamaktan geri durmayan Vasile'in yanına aldığı Tatar askerleriyle birlikte Eflak-Boğdan sınırında olan Fokşani kasabasına dahil olup, etrafta olan kasaba ve köyleri yaktığının haberini alan Eflaklıların topyekun mücadeleye giriştiğinden bahsedilmektedir. Netice itibarıyla Vasile'in Eflak'tan uzaklaştırılması için Ialomița Nehri yakınında bulunan Nenişori⁴⁰ kasabasında yapılan savaştan mağlup ayrıldığı gibi, yanında bulunan ağırlıkları bırakıp kaçtığına yer verilmiştir.⁴¹ Bu bağlamda voyvoda Matei Basarab⁴² ile Eflak reayası, boyar ve ruhban sınıfı bölgeyi bu denli tarumar eden Lupu'yu voyvoda olarak

³⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, (Haz. Mehmed İpşirli), C. II, Ankara 2007, s. 922.

³⁸ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, Vol: VII (Dela Matei Basarab și Vasile Lupu Până la Brâncovanu 1633-1689), Editura Cartea Românească, București s. 29.

³⁹ Naîmâ, *Târih*, II, s. 922. Osmanlı tarihçisi Naima'nın verdiği bu bilgiler, Leh gezgin Ramoskiewicz'in yazdıklarıyla özdeşleşmektedir. Ramoskiewicz, Eflak-Boğdan arasında meydana gelen bu çatışmadan Mehmed Paşa'yı sorumlu tuttuğunu ve sen ikinci padişah mısın? Bunun için ne kadar izin aldın şeklinde sultanın öfkesine maruz kalıp boynunun vurulduğunu ifade etmektedir. Bk. *Călători Străini Despre Țările Române*, V, s. 126.

⁴⁰ Nenişori, bugün Buzău ile Bükreş arasında bulunan küçük bir yerleşim yeridir.

⁴¹ Matei Basarab'ın savaş alanında ele geçirdiği esirler arasında Vasile'in oğlu Ioan'ın Eflak voyvodalığına atandığına dair voyvodalık alâmetlerini getiren Mirahor'un da bulunduğu gelen haberler arasındadır. Bu olay Naima'nın görüşünü doğrulamaktadır. Bk. Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 136.

⁴² Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), nr. 747/60.

görmek istemediklerini haklı gerekçelerle sultana izah etmişlerdir.⁴³ Matei Basarab ise örtülü anlamda Osmanlı desteğini gören Vasile Lupu'nun güçlerini ikinci kez Eflak'tan püskürtmeyi başarmış ve Mart 1640 tarihinde tekrar Eflak voyvodası seçilmiştir.⁴⁴

Erdel Prensi I. Gh. Rákóczy, Eflak-Boğdan arasında gerçekleşen bu mücadele esnasında Osmanlıların dikkatini çekmemek için zamanında Eflak'a yardım yapamaması Eflak Voyvodası Matei'yi gücendirse de, Erdel ile iyi ilişkiler yürütmeye gayret gösterdi. Bu hususta Eflak'ın siyasi problemlerini dile getirmesi için Vornik Hrizea'yı Alba Iulia'da gerçekleşen Erdel Dieta'sına gönderdi. Eflaklı elçiler, Eflak-Erdel arasındaki dostluk anlaşmasına rağmen, Erdel'den geciken yardımların Voyvoda Matei'yi hayal kırıklığına uğrattığını dile getirmişlerdir. İki taraf arasında süregelen görüşmelerin ardından barışın yenilenmesi kararı alınmıştır.⁴⁵ Öte yandan Erdel prensliğinin bu savaşta tarafsız kalması Vasile Lupu'yu Erdel ile temas kurmaya teşvik etmiştir. Bu doğrultuda Boğdan voyvodalığının iyi niyetini göstermek ve Matei ile barış görüşmelerini başlatmak için Toma Cantacuzino ve Andrei Plantoş'u Alba Iulia'ya göndermiştir. Bunu yapmasındaki amaç ise Tuna-Karpat hattında barışı yeniden sağlayıp, Matei'nin misilleme saldırının önünü kesmekti. Bu ana değin Lehistan'ın tarafsızlığını sağladığı gibi, Lehistan'dan Boğdan'a herhangi bir saldırı gelmesi halinde Erdel'in desteğini sağlayabilecekti.⁴⁶ Netice olarak Erdel'in öncülüğünde gerçekleşen bu barıştan en çok fayda sağlayan taraf I. Gh. Rákóczy olmuştur. Çünkü Eflak-Boğdan voyvodaları, Erdel ile yapılan barış anlaşmasına uygun olarak Otuz Yıl Savaşları esnasında İsveç ve Fransa ile birlikte Habsburglara karşı savaşan Erdel'e askeri destek sağlayacaklardı. Özellikle Erdel'in Habsburglar'a karşı yürüttüğü mücadeleler sırasında (1644 kışı), bu söze mukabil Eflak-Boğdan'dan gelen askeri yardımlar, Erdel'in başarılı olmasında büyük pay sağlamıştı. Bu vaziyet Eflak-Boğdan'ın Erdel'e olan sadakatini kanıtlarken, Eflak-Boğdan ordularının savaş yeteneklerinin göstermesi açısından önemli olmuştur.⁴⁷

⁴³ BOA, TSMA, nr. 476/3. Eflak kaynaklarında Vasile'in Matei'ye rahat vermediğini ve ordusunu toplayıp Ialomița Nehri yakınlarında bulunan Nenişori geldiğinde iki taraf arasında savaşın vuku bulduğu ifade edilmektedir. Nitekim Vasile Lupu bu savaşın ardından İbrail'e kaçmıştır. Bk. Simache ve Cristescu, *a.g.e.*, s. 132.

⁴⁴ Cantacuzino, Maxim vd., *a.g.e.*, s. 263.

⁴⁵ Şerban, *Relațiile Politice Dintre Țările Române*, s. 1949.

⁴⁶ Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 137.

⁴⁷ Cantacuzino, Maxim vd., *a.g.e.*, s. 265; Rezachevici, "*Viața Politică La Mijlocul Seculului al XVII-lea*", s. 129.

Boğdan Voyvodası Vasile Lupu'nun oğlu İoan'ın beklenmedik ölümü, onun Eflak voyvodalığına yönelik planlarında bir değişik yapmasına sebep oldu. Bu bakımdan Vasile Lupu, siyasi evlilikler yoluyla Boğdan'a yeni müttefikler bulmayı ve siyasi nüfuzunu artırmayı denedi. Özellikle Erdel prensliğinin siyasi nüfuzunu kullanmak için I. Gh. Rákóczy'e, kızı Maria'nın Sigismund ile evlenmesini önerdi ancak bu teklif bazı gerekçelerle kibarca reddedildi.⁴⁸ Erdel'ki girişimleri başarısızlıkla sonuçlanan Vasile, kızını Leh kralının oğluya evlendirmek için İstanbul'da bazı girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Konuya dair padişaha sunulan arzda, Boğdan voyvodası iki kızı olduğundan (Maria ve Ruxandra), büyük kızı Maria'nın annesinin Lehistan tarafından olması dolayısıyla din ve mezhep üzere Leh tarafından birisiyle (Lituanyalı Ianus Radzdiwill) ahde uygun olarak evlendirilmesine müsaade istemektedir. Bunun yanı sıra Vasile, küçük kızı Ruxadna'yı Venedik tercümanını Grillo'nun oğluya evlendirmek arzusundaydı.⁴⁹ Şüphesiz bu girişimler, Boğdan'ın niyetini ortaya koyduğu gibi Eflak voyvodası Matei'yi de endişeye sürüklemiştir. Dolayısıyla Matei Basarab, Habsburgların doğrudan desteğini alamasa da, olası bir Osmanlı-Boğdan saldırısına karşı en azından oraya sığınmanın yollarını aradığı gibi, müttefiki bulunduğu Erdel prensliğini, Osmanlıların Rumen prenslikleri üzerindeki tehlikesini abartarak sultana karşı birleşmeye ve hatta Habsburglara karşı savaşmaktan alıkoymaya çalıştı. Diğer yandan Osmanlıların Lehistan üzerindeki niyetleri ve hareketleri hakkında Leh kralına bilgi vermek koşuluyla Lehistan'ın desteğini almayı ümit ettiği anlaşılmaktadır.⁵⁰

4. Boğdan'da Görülen İç Çekişmeler (Gheorghe Ştefan-Vasile Lupu)

Matei ve Vasile Lupu arasındaki ilişkilerin 1646 yılında yeniden kötüye gittiği görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Vasile'in Leh tahtını almak için II. Gh. Rákóczy'e yardım etmesine karşılık olarak, Eflak Voyvodası Matei'yi uzaklaştırmayı teklif etmesinin ve şahsi ihtirasların etkili olduğu söylenebilir. Bu noktada Vasile Lupu, Eflak üzerine üçüncü kez bir sefer hazırlamaya girişse de Tatarların Boğdan'dan desteğini çekmesi bu planlarının ertelenmesine yol açtı. Öte yandan 1651 yılında Matei'nin Eflak voyvodasıyken rahatsızlanması, tam onun aradığı bir fırsat olmuştur. Bu durumdan faydalanmak adına İstanbul'da yaptığı girişimlerde Boğdan'ın kendisine, Eflak'ın ise oğlu Ştefenița'ya verilmesini talep etmekte hiçbir sakınca görmemiştir. Eflak voyvodalığına Boğdan tehlikesinin yeniden belirmesi, Eflak'ı yeni ittifak arayışlarına yöneltmiştir. İlk olarak Matei yeni

⁴⁸ Şerban, *Relațiile Politice Dintre Țările Române*, s. 1950.

⁴⁹ BOA, TSMA, nr. 746/54.

⁵⁰ Gemil, *a.g.e.*, s. 108-109.

Erdel Prensi olan II. Gh. Rákóczy ile anlaşmayı yenilemiştir. Bu anlaşmaya göre, Erdel'e yönelik herhangi bir Türk-Tatar saldırısında, Eflak voyvodalığı Erdel'e askeri destek sağlayacaktı.⁵¹ İkinci olarak, Lehistan ve Erdel ile anlaşmak için girişimlerini sürdürmüştür. Nitekim Vasile Voyvoda'nın yeniden Eflak voyvodalığına geçmek için hazırlıklar yaptığı sıralarda, Logofat Gheorghe Ştefan önderliğinde bir boyar komplosu ile karşılaşması Eflak'a yönelik planların bir müddet daha ertelenmesine yol açtı. Boğdan'da geçen bu iç çekişmeye dair dönemin çağdaş Osmanlı müellifleri önemli bilgiler vermektedir. Nitekim Kâtip Çelebi'ye nazaran olayı daha anlaşılır hale getiren Naima, bu iç mücadelede Yazıcı⁵² ismiyle nitelendirdiği G. Ştefan'ın, Eflak voyvodasını kışkırtarak bu mücadelede destek gördüğünü yazar. Eflak Voyvodası Ağa Tatay (Matei Ağa), Leh-Kazak husumetinden istifade ile Boğdan'a saldırmanın tam zamanı olduğunu düşünerek buraya asker sevk etmiştir. Bunun üzerine Boğdan voyvodası boyarlardan birini serdar tayin edip gönderdiğinde, söz konusu serdarın Eflak voyvodası tarafından "*Boğdan beyine zafer bulursam, seni bey nasb ederim*" vaadiyle kandırılıp Eflak tarafına çekilmiştir. Vasile Lupu Boğdan'daki komployu öğrendiğinde ise kendisine ihanet edenleri öldürmüş, daha sonra Boğdan boyarları arasına nifak düşmesi ve Eflak askerinin daha güçlü olması sebebiyle savaşı göze alamayıp Hotin tarafına kaçmıştır. Boğdan voyvodasının kaçtığını haber alan Matei adamlarını Boğdan'a gönderip G. Ştefan'ı voyvoda yapmıştır.⁵³

Eflak tarihçisi Kantakuzen buna benzer detaylar vermekle birlikte, G. Ştefan'ı Vasile'in en güvendiği isimlerden biri olarak zikreder. Zira Kantakuzen'e göre; G. Ştefan, Vasile'yi göndermek için bir boyar toplantısı düzenlemiş ve ülkesini satmıştır. Öte yandan Vasile Lupu Eflak-Erdel'den gelen yardımlarla birlikte isyancıların Yaş'a doğru geldiğini öğrendiğinde ise damadının yanına sığınmıştır.⁵⁴ Dönemin çağdaş kaynaklarında Vasile Lupu ile G. Ştefan arasında geçen mücadelelerin nedeni tam olarak zikredilmezken, Vasile Lupu'ya muhalif boyarların İstanbul'a gönderdikleri arzda, bu sebeplerden etraflıca bahsedilmektedir. Söz konusu mektuptan anlaşıldığı kadarıyla muhalif boyarların şikâyetlerini dört farklı noktada topladıkları görülmektedir. Boyarlar ilk olarak, IV. Murad'ın iktidarından bu

⁵¹ Rezachevici, "*Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea*", s. 130.

⁵² Boğdan'ın yönetici sınıfından olan "Logofat"ın görevi ülkeye ait önemli olayların kaydını tutmaktı. Bundan dolayı Osmanlı müellifleri Boğdan'da "*Logofat*" olarak görev yapan G. Ştefan'ı "*Yazıcı*" olarak nitelendirmişlerdir.

⁵³ Naimâ, *Târih*, III, s. 1493; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, II, s. 1062.

⁵⁴ *Letopiseșul Cantacuzinesc: Istoria Țării Românești (1290-1690)*, (Ediție Critică Întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu), Editura Academiei R.P.R., București, 1960, s. 109.

yana Boğdan'da voyvoda olarak görev yapan Lupu'nun zulmüne takat getiremediklerinden, voyvodanın Boğdan geleneklerinde bugüne dek görülmeyen işler teklif ettiğinden ve sözde padişah adına vergi topluyorum diyerek ülkeden zorla para topladığına dikkat çekmektedir. İkinci olarak Vasile'in yanı sıra akrabalarının da fakir halka zulmettiği ve bu zulme halkın dayanacak gücünün kalmadığından söz edilmektedir. Söz konusu şikâyetlerin üçüncüsü Vasile'in memlekette bekâr kızları zorla alıkoyup ırzına geçtikten sonra ana-babasına teslim eylediği ve memlekette bakire kız bırakmadığı yönündeydi. Son olarak Tatar askerlerinin Boğdan'dan geçtiği esnada onlar üzerine ulufeli asker göndererek tahrik etmesi ve ülkenin Tatarlar tarafından yağmalanmasına yol açmasıdır. Öte yandan muhalif boyarlar, Vasile'in bir kızını Kazak Hatmanının oğluna (Timuş Hmelnițki⁵⁵) verdiğinden beri Kazak askerlerinin Boğdan'dan çıkmadığını, üstelik Kazaklara her sene hediye ve pîşkeş adı altında şahinin yanı sıra, iki hazine kadar mal verip, buna mukabil Boğdan'dan fazlasıyla vergi topladığından yakınmışlardır. Nitekim tüm bu koşulları göz önüne alan boyarlar, İstanbul'a adam gönderme girişiminde bulunsalar da Vasile'in bu adamları zamanında durdurması yüzünden padişah ile irtibat sağlayamamışlardır. Bu durumda son çare olarak Boğdan'da ün yapmış bir boyar olan Gheorghe Ștefan'ı uygun bularak "voyvoda" seçip (13 Nisan/1 Mayıs 1653) Yaş'a yürümüşlerdir. G. Ștefan'ın Yaş'a geldiğini öğrenen Lupu ise ilk etapta Leh vilayetlerine kaçmış (Hotin), daha sonra Kazak Hatmanını Boğdan'a göndererek burayı yakıp yıkmıştır. Kazak desteği sayesinde yeniden Boğdan'a geldiğinde, intikam hırsıyla boyarların evlerini basarak birçok kişinin katline sebep olmuştur. Boğdan'daki bu kargaşa halinde muhalif boyarlar tekrar tek vücut haline gelip Vasile Lupu'yu tekrar Boğdan'dan çıkarmışlardır. Özellikle Vasile'in İstanbul'da itibarının düşürülmesi yönünde etkili olmak isteyen boyarlar,

"...eğer (Vasile Lupu) şevketlû padişâh-ı âlişan hazretlerinin doğru kulları olsaydı Kazak-Leh vilâyetlerine firar itmeyüb Âsitane-i Saadet'e varub rikâb-ı hûmayuna yüz sürerdi. Bu ana değin vilâyetimizde voyvoda olub Leh vilâyetine firar idenler padişâhımıza isyan itmiş olur, red iden, voyvodalıktan ref' idilegelirdi..."

⁵⁵ Bilindiği üzere Vasile Lupu küçük kızı Ruxandra'yı 1650 yılında Venedik tercümanı Grillo'nun oğluna vermişti. Ruxanda'nın iki yıl süren bu evliliği sona erdirmesinin ardından, Vasile Lupu Eflak üzerindeki emellerini gerçekleştirmek ve Boğdan'a yönelik Kazak akınlarını son bulması adına Ruxandra'yı 1 Eylül 1652 yılında Yaş'ta Kazak Hatmanı Boğdan Hmelnițki'nin oğlu Timuş ile evlendirmiştir. Nitekim Rumen kaynaklarda kötü bir imaj çizen Timuş, "Tiran, Barbar ve Tanrı'dan korkmayan bir kişi" olarak tanımlanır. Bk. Șerban, *Relațiile Politice Dintre Țările Române*, s. 1951; E. Baidaus, *Vasile Lupu*, s. 178.

Şeklinde haklı gerekçeler sunmuşlardır. Boğdan'daki yenilgiyi bir türlü kabullenmeyen Vasile Lupu ise, bir yolunu bulup hazinesini almak için Boğdan'ın yönetim merkezi olan Suceava şehrine gelmiştir. Bunu haber alan G. Ştefan ve taraftarları Yaş'tan Suceava Kalesi'ne doğru yola koyulmuşlardır.⁵⁶ Ordusunu Suceva'ya yakın bir yerde (Şcheia) konaklatan G. Ştefan, yanında getirdiği toplarla kaleyi kuşatmaya başlamıştır. Boğdan'daki gelişmeleri önceden haber alan Vasile ise tüm efradıyla birlikte kaleye kapanmıştır. Ancak G. Ştefan'ın kuvvetleri güçlü Suceava Kalesi'ne hiç zarar verdirememiştir. Ştefan elindeki az sayıdaki kuvvetle Vasile'yi durduramayacağını bildiğinden, daha önce arasının iyi olmadığını bildiği Lehistan ve Erdel'den yardım almak için girişimlerde bulunmuştur. Nitekim bu çağrılar bir müddet sonra cevap bulmuş ve Erdel'den 4000, Lehistan'dan ise 1000 atlı süvarisini Boğdan'da bulunan Kazakların çıkarılmasını emretmiştir. Bu esnada Kazakların Prut'a yaklaştığını hisseden G. Ştefan, Erdel ordusuyla buluşacağı "Cotnari" bölgesine gelmiştir. Bu fırsattan istifade ile Kazak askerler Vasile'in damadı Timuş önderliğinde Suceava Kalesi'ne gelerek bu civarda yakılmadık yer hatta manastır bile bırakmamışlardır.⁵⁷

5. Finta Savaşı ve Vasile Lupu'nun Sonu (1653)

Vasile Lupu, Boğdan'da üç hafta gibi kısa bir süre iktidarı rakibi G. Ştefan'a kaptırmış ve Timuş önderliğinde gelen Kazak kuvvetleri sayesinde tekrar voyvoda olmuştu. Bu durumda önceki Rumen yöneticiler gibi Erdel prensliği ile Eflak ve Boğdan voyvodalığını tek hanedanlık altında birleştirme sevdasına kapılmıştır. Tasarladığı bu düşünceye göre damadı Timuş'ı Boğdan'da bırakıp kendisi Erdel ve kardeşlerinden birini Eflak'a voyvoda olarak atayacaktı. Bu hususta Budin Paşası ile Habsburg taraflarını hediyeler yoluyla kendine çekme girişiminde dahi bulunmuştur. Vasile'in bu planlarını öğrenen Erdel prensi ve Eflak voyvodası onu Boğdan'dan uzaklaştırmak için hemen harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda muhalif bir boyar olan G. Ştefan ile irtibata geçmişlerdir. G. Ştefan Erdel-Eflak'tan aldığı destekle Yaş yakınlarında bulunan "Popricani" yakınlarında yenilgiye uğrayarak Eflak'a sığınırken, Vasile Lupu Kazak desteğiyle Yaş'a gelerek yeniden voyvodalığını ilan etmiştir.⁵⁸ Kazak kuvvetlerinden aldığı güçle birlikte bu işlerden sorumlu tuttuğu Matei Basarab'a karşı sefer hazırlıklarına girişmiştir. Bu doğrultuda Timuş Hmelnički önderliğinde bulunan Kazak ordusunu Kalas (Galați) civarında kamp kurması için ikna

⁵⁶ BOA, TSMA, nr. 476.

⁵⁷ Costin, a.g.e., s. 161-162.

⁵⁸ Cantacuzino, Maxim vd., a.g.e., s. 268-269.

etti. Öte yandan kendisine karşı G. Ştefan ile beraber isyan etmiş olanları bundan vazgeçmeleri koşuluyla bağışlayacağına dair teminat vererek kendi yanına çekmeye çalıştı. Eflak'a karşı harekete geçmek için bu denli hızlı davranması, Kazak ordusunun bölgeyi yine istila etmesi ihtimalinden ileri gelmekteydi. O yüzden zaman kaybetmeden 13 Mayıs 1653'te Kalas (Galați) şehrine giderek orada Timuş Hmelnițki'nin ordusu ile buluştu.⁵⁹ Vasile Lupu yaklaşan tehlikeyi bertaraf etmek için strateji geliştirirken, Gheorghe Ştefan ise Milcov Nehri kenarına çekilmiş bulunmaktaydı. Boğdan'da uğradığı kayıplardan dolayı yanında sadece 300 atlı ve boyarlardan oluşan bir grup kalmıştı. Eflak voyvodası ise yeniden Spătar⁶⁰ Diicul önderliğinde 8000-9.000 civarı bir asker gönderdi. Bunun yanı sıra Erdel Prensi de Ioan Boroş aracılığı ile G. Ştefan'a 2.500 kişilik bir askeri destek sağladı. G. Ştefan'ın yanında toplanan askerler, Eflak-Boğdan sınırında bulunan Fokşani iline yerleştirildi. Bu noktada iki tarafın keşifleri arasında karşılıklı saldırılar başladı.⁶¹ Boğdan ordusunun büyüklüğünü öğrenmek amacıyla yapılan kışkırtıcı saldırılar, Matei Basarab'a zaman kazandırmak için iyi bir fırsat olmuş ve Eflak'ta sahip olduğu güçlü ordusu ve paralı askerlerle durumu iyi değerlendirmiştir. İlk olarak Boğdan-Kazak kuvvetleriyle karşılaşmak için 15/25 Mayıs 1653 yılında "*Şoplea*" denilen yere geldi. İki taraf arasındaki ilk günlük savaşın ardından, asıl savaş Târgoviște-Bükreş arasında olan "*Finta*" da gerçekleşti. Rumen kaynaklarının bildirdiğine göre, savaş meydanında Matei'nin 30.000 ve Vasile Lupu'nun 20.000 (8.000 Boğdan-12.000 Kazak) dolaylarında orduya sahip oldukları ve iki tarafında ordusunu ateşli silahlarla donatıp yanlarında birkaç düzine top getirdikleri ifade edilmektedir.⁶² Savaş başladığında Matei Basarab ordusunu klasik Eflak düzenine göre sıraya dizmiştir. Buna düzene göre, kendisi yaya birliklerle merkezi idare ederken, kanatlar ise atlı birliklerle korunmaktaydı. Vasile Lupu da aynı düzeni oluşturmak istemişse de Kazak Hatman Timuş Hmelnițki bunu reddetmiş ve yol yorgunu olan orduyla direk saldırıyı başlatmıştır.⁶³ İlk etapta Matei'nin ordusunun sağ kanadında bulunan paralı askerler, karşı tarafta bulunan tüfekli askerce yoğun tüfek atışına maruz kalmıştır. Vasile Lupu, bu durumun verdiği

⁵⁹ Petronel Zahariuc, "A Doua Domnie a Lui Vasile Lupu (21 April/1 Mai-6/16 iulie 1653)", *în vol. Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 80 ani*, vol. İngrijit de Ionel Căndea, Paul Cernovadeanu și Gheorghe Lazăr, Brăila 2003, s. 369-370.

⁶⁰ Eflak ordusunun kumandanı, Spătar unvanını kullanmaktaydı. Uyanık, a.g.e., s. 83.

⁶¹ Zahariuc, a.g.m., s. 371.

⁶² Rezachevici, "*Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea*", s. 131; Șerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 203.

⁶³ Rezachevici, "*Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea*", s. 131-132.

avantajla sayıca fazla olan süvarileri, Eflak ordusunun sağ kanadına göndererek Matei'ye bir darbe vurmak istemiştir. Ancak Matei Basarab durumu kontrol altına almak için piyade ve tüfekli askerlerle Vasile'in bu atağını geri püskürtmüştür. Bu esnada Timuş, tüfekli askerle Eflak ordusunun merkezini dağıtmak için harekete geçmiş ve hatta bu seferki saldırı da Eflak voyvodası Matei Basarab bile yaralanmıştır. Matei, Eflak ordusunun dağılmaması için yaralandığı haberini gizlemiş ve askerlerine ne pahasına olursa olsun geri çekilmemeleri emrini vermiştir. Nihayetinde Matei'nin yaşına aldırmandan cephenin bir yanından bir yanına koşarak mücadele etmesi ve Kazak-Boğdan saldırılarında Eflak merkezi ordusunun sağlam duruş göstermesi savaşın gidişatını etkilemiştir. Elde edilen bu üstünlükle Matei kendi idaresinde bulunan Leh askerlerini Kazakların üzerine göndererek son darbeyi vurmuştur. Böylece Boğdan ordusu dağılmış Vasile ve Timuş esir düşmemek için yanında bulunan 500 kadar adamıyla savaş meydanından kaçmıştır.⁶⁴ İki taraf arasında gerçekleştirilen savaşa dair Osmanlı kroniklerinde bir bilgi bulunmamaktadır. Bu savaşa katılmakla mükellef olan Özi Muhâfızı Halil Paşa'ya Vasile Lupu'yu Eflak Voyvodalığı'na getirme görevi verildiğine dair bir emirden, Osmanlıların Eflak voyvodalığı için Vasile'ye izin verdiğini anlamaktayız. Ancak Vasile'ye destek vermek üzere gönderilen ordunun 29 Haziran 1653 günü Rusçuk'a geldiği vakit, Eflak-Boğdan arasında vuku bulan savaş çoktan bitmiştir.⁶⁵ Bu yüzden Osmanlılar bu savaşa müdahale edememişse de sadece Matei'nin İstanbul'a gönderdiği haberciyi yakalayıp onun Târgovişte'ye çekildiğini öğrenebilmişlerdir.⁶⁶

⁶⁴ Rezachevici, "Viața Politică La Mijlocul Secolului al XVII-lea", s. 132-133.

⁶⁵ İki taraf arasında gerçekleşen bu savaş sadece bir gün sürmüştür.

⁶⁶ BOA, TSMA, nr. 695/20.

Harita 1: Boğdan Voyvodası Vasile Lupu'nun Eflak ve Boğdan'da Giriştiği Askeri Mücadeleler.

(Kaynak: Perovici 2014)

Sonuç

Vasile Lupu'nun baştan beri istediği Eflak voyvodalığı için Osmanlı makamlarından onay almasına rağmen bunu askeri anlamda bir başarıyla taçlandırılmaması, Boğdan yönetimindeki geleceğini tehlikeye düşürmüştür. Boğdan'da kendisine karşı muhalif güçlerin haklı gerekçelerle onun voyvodalıktan alınması meselesini İstanbul'a taşımaları karşısında, Vasile'in zor duruma düştüğü görülmektedir. Buna ilaveten Eflak'taki savaşı kaybetmesi ve bölgeye Kazak askerlerini sokması Eflak-Erdel voyvodalarına iyi bir koz vermiştir. Nitekim bu avantajı iyi değerlendiren Erdel Prensi II. Gh. Rákóczy, Vasile'in görevde kalmaması için İstanbul'da yeniden diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Buna göre, Vasile'in yanında bulunan

Kazak Hatmanı Timuş'un Boğdan'ın yanı sıra Eflak-Erdel'i işgal edeceğini ve Vasile Lupu'nun Boğdan voyvodalığında kalmaya devam etmesi halinde, Osmanlı Devleti'nin Rumen prenslikleri üzerindeki egemenliğinin tehlikeye düşeceğine dikkat çekmiştir. Söz konusu bu diplomatik girişim İstanbul'da etki uyandırmış ve Gheorghe Ştefan Osmanlı makamlarının onayını alarak yeniden Boğdan Voyvodalığı'na gelmiştir⁶⁷. Vasile Lupu ise Boğdan'daki iktidarını devam ettirmek için son bir hamleye daha girişmiştir. Bunun için kendisine sadık kalan boyarları yanına alarak Yaş'ta yeniden organize etmiştir. Bu sefer G. Ştefan'ın Fokşani tarafından Boğdan'a girmesiyle birlikte taraflar arasında yeni bir karşılaşma gerçekleşmiştir. Haziran 1653'te Târgu Frumos yakınlarında bulunan "Sârca"da gerçekleşen bu savaşta Vasile yine mağlup gelmiştir⁶⁸. Vasile Lupu Boğdan'da kayıp üstüne kayıp yaşarken, diğer yandan yeniden Kazakları davet etmesi bu sefer Erdel-Lehistan ittifakının önünü açmıştır. Bu bakımdan Boğdan'daki Kazakları ve Suceava'daki Timuş'u atmakla görevli ordu bunu yerine getirerek idareyi G. Ştefan'a teslim etmişlerdir. Erdel'in yanı sıra Lehistan'ın İstanbul'da yaptığı girişimler bu ittifakın nedenini bahsetmekle birlikte Vasile'in istenmediğini ortaya koymuştur⁶⁹. Netice itibarıyla Boğdan'da görülen bu kargaşadan ötürü Vasile Lupu İstanbul'a çağırılmıştır. İlk etapta gayet iyi karşılanmış ve Osmanlı devlet adamlarınca yapılan sorgunun arkasından Yedikule zindanlarına kapatılmıştır⁷⁰. İstanbul'dan iken halefi G. Ştefan'a yazdığı öfke dolu şu mektupta "Sen ailemi ve akrabalarımı korkunç şekilde öldürdün ve sürgün ettin. Keza, tüm gençliğimden yaşlılığıma değin topladığım tüm serveti de yok ettin."⁷¹ diyerek tüm bu olaylardan G. Ştefan'ı sorumlu tutmuştur.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Kaynakları:

BOA, TSMA, nr. 747/60; 476/3; 746/54; 476; 695/20.

Yayınlanmış Kaynaklar ve Araştırma Eserleri:

XENOPOL, A. D., *Istoria Românilor*, Vol: VII (Dela Matei Basarab și Vasile Lupu până la Brâncovanu 1633-1689), Editura Cartea Românească, București.

ANDEA, Avram, Susana Andea, Constantin Bălan v.d., *Istoria Românilor*, vol. V (O Epoca de Înnouri în Spirit European 1601-1711/1716), Editura Enciclopedică, București 2003.

⁶⁷ Cantacuzino, Maxim vd., *a.g.e.*, s. 271.

⁶⁸ Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 205.

⁶⁹ Veniamin Ciobanu, *Români în Politica Est-Central Europeană 1648-1711*, Institutul European, Iași 1997, s. 44.

⁷⁰ Şerban, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, s. 215.

⁷¹ E. Baidaus, "Gheorghe Ştefan", s. 179.

Heper, Y. (2021). XVII. Yüzyılın Ortalarında Bir Boğdan Voyvodası: Vasile Lupu (1634-1653). ABAD, 4(8), 349-370.

- ANDEA, Susana, "Evoluții Politice în Secolul al XVII-lea, de la Ștefan Boskai la Mihai Apafi", *Istoria Transilvaniei*, Ediția III, Academia Română Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 2016.
- VERESS, Andrei, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești: Acte și Scrisori*, vol. IX (1614-1636), Cartea Românească, București 1937.
- BAŞER, Alper, *Bucak Tatarları (1570-1700)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2010.
- CANTEMİR, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera, Chișinău, 2001.
- CANTACUZINO, Gheorghe, Mihai Maxim vd., *Istoria Militară A poporului român, Epoca de Glorie a Oastei celei Mari. A doua jumătate a secolului al XIV-lea-Prima Jumătate a Secolului al XVI-lea*, vol: III, Editura Militară, București 1987.
- Călători Străini Despre Țările Române*, (volum îngrijit de Maria Holban și colab.), vol. V, Editura Științifică, București 1973.
- CIOBANU, Veniamin, *Politică și Diplomatie în Secolul Al XVII-lea, Țările Române în raporturile Polono-Otomano-Habsburgice (1601-1634)*, Editura Academiei Române, București 1994.
- _____, *Românii în Politica Est-Central Europeană 1648-1711*, Institutul European, Iași 1997.
- DEMİR, Dragnev, Baidaus Eduard vd., *Domnii Țării Moldovei*, CIVITAS, Chișinău 2005.
- EMECEN, Feridun, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları*, II, İsam Yay., Üçüncü Basım, İstanbul 2018.
- GEMIL, Tahsin, *Țările Române în Contextul Politic Internațional (1621-1672)*, Editura Academiei R.P.S., București 1979.
- GIURESCU, Constantin, "Uciderea Vizirului Mohammed Tabani Buiuc, sprijintorul lui Vasile Lupu (o scrisoare inedită)", *Revista Istorică*, Anul XII, N-le 4-6, Văleni de Munte 1926, ss. 98-103.
- HEPER, Yusuf, *Osmanlı Devleti ve Eflak-Boğdan İlişkileri (1574-1634)*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Uşak 2020.
- Kâtib Çelebi, *Fezleke (1000-1065/1591-1655)*, C. I-II, (Haz. Zeynep Aycibin), Çamlıca, İstanbul 2016.
- LIGOR, Alexandru, "Din Legătura Moldovei cu Celelalte Țări Române în Vremea Domniei lui Vasile Lupu", *Revista de Istorie*, Tom 31, Nr. 3, Martie 1978, ss. 433-444.
- COSTIN, Miron, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, (Ediție critică de P. Panaitescu), Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București 1944.
- MOTOGNA, Victor, "Epoca Lui Matei Basarab și Vasile Lupu", *Cercetări Istorică*, Anul XIII-XVI, Nr. 1-2, Iași 1940, ss. 453-544.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, (Haz. Mehmed İpşirli), C. II-III, Ankara 2007.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Mehmed Paşa, Tabaniyassı", *DİA*, TDV Yay., C. Ek II, Ankara 2019, ss. 229-230.
- PEROVICI, Minodora, *Istoria României Atlas Școlar*, Corint Educațional, București 2014.
- REZACHEVICI, Constantin, "Politica Internă și Externă a Țărilor Române în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea", *Revista de Istorie*, Tom. 38, Nr. 1, București Ianuarie 1985, ss. 5-29.

Heper, Y. (2021). XVII. Yüzyılın Ortalarında Bir Boğdan Voyvodası: Vasile Lupu (1634-1653). ABAD, 4(8), 349-370.

- SIMACHE, N. ve Tr. Cristescu, Viața și Opera lui Radu Popescu, *Cronicle Românești*, Vol. IV, 1943.
- ȘERBAN, Constantin, *Vasile Lupu Domn al Moldovei (1634-1653)*, Editura Academiei Române, București 1991, Calea Victoriei.
- _____, “Relațiile Politice dintre Țările Române la mijlocul secolului al XVII-lea”, *Revista de Istorie*, Tom 31, Nr. 11, București Noiembrie 1978, s. 1939-1957.
- UYANIK, Feyzullah, *Tuna'nın Kuzeyine Yönelik Osmanlı Siyaseti ve Eflak-Boğdan Özerkliğinin Restorasyonu (1774-1834)*, TTK Yay., Ankara 2021.
- CONSTANTINOV, Valentin, *Țara Românească și Țara Moldovei în Timpul Domniilor lui Radu Mihnea*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași 2007.
- ZAHARIUC, Petronel, “A doua domnie a lui Vasile Lupu (21 Aprilie/1 Mai-6/16 iulie 1653)”, în vol. *Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 80 ani*, vol. îngrijit de Ionel Căndea, Paul Cernovodeanu și Gheorghe Lazăr, Brăila 2003, ss. 369-389.